

УДК 658.011.4(477)

Любченко Н.Л., к.е.н.

Хмельницький національний університет

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті визначено перелік суб'єктів, які можуть прийняти участь у формуванні економічної політики з метою оптимізації екологічних наслідків для забезпечення збалансованого стабільного розвитку.

Ключові слова: стабільний розвиток, екологічні наслідки, оточуюче середовище.

Lyubchtnko N.

ENVIRONMENTAL ASPECTS OF THE ECONOMIC STABILITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

In the article certainly list of subjects which can take part in forming of economic policy with the purpose of ecological consequences optimization for providing the balanced stable development.

Key words: stable development, ecological consequences, environment.

Любченко Н.Л.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье определен список субъектов, которые могут принять участие в формировании экономической политики с целью оптимизации экологических последствий для обеспечения сбалансированного стабильного развития.

Ключевые слова: стабильное развитие, экологические последствия, внешняя среда.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. За сучасних умов господарювання вплив антропогенних факторів на природу досяг критичних масштабів. Погіршення стану довкілля, зростання захворюваності населення вимагають негайних дій щодо покращання екологічної ситуації. Світова спільнота взагалі, як і кожна держава зокрема, мають розробити і запровадити механізми посилення екологічної відповідальності підприємств для забезпечення збалансованого стабільного розвитку у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Сьогодні поняття екологічної складової економічно

стабільного розвитку уже входить у вітчизняну практику, проте воно ще не має комплексного системного вирішення. Проблема економічної стабільності присвячено чимало праць [1–5], проте об'єктивна складність предмету дослідження вимагає подальшого обґрунтування і розробки.

Цілі статті. Метою публікації є визначення переліку суб'єктів, які можуть прийняти участь у формуванні економічної політики з метою оптимізації екологічних наслідків для забезпечення збалансованого стабільного розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вирішення проблеми стабільного розвитку потребує визначення переліку тих суб'єктів, які можуть прийняти участь у формуванні економічної політики з метою оптимізації екологічних наслідків.

На мікроекономічному рівні врахування екологічних аспектів діяльності негативно впливає на економічні результати діяльності, адже частина ресурсів витрачається на утилізацію відходів, організацію профілактичних заходів тощо. Проте на макроекономічному рівні, в масштабах всієї економічної системи, національної економіки таке врахування є стратегічною необхідністю, оскільки дозволяє встановити зв'язок темпів розвитку світової економіки із запасами невідтворюваних ресурсів, швидкістю регенерації відтворюваних, інтенсивністю антропогенного впливу на біоту в цілому. Тому темпи розширеного виробництва, що є необхідною умовою стратегічної стабільності будь-якої національної економіки та світової економіки в цілому, повинні узгоджуватися з темпами процесів відтворення у живій природі. Звідси логічно є заборона екстенсивного розширеного виробництва та необхідність розвитку його інтенсивних форм.

Відомо, що будь-яка відкрита система (біологічна, економічна тощо), обмінюючись енергією, матерією та інформацією із зовнішнім середовищем, продукує не лише корисні продукти, але і відходи. Під корисними продуктами розуміють результати діяльності відкритої системи, які знову можуть використовуватися в її наступних циклах. Під відходами – такі продукти, які система самостійно без попередньої переробки використовувати не може. При цьому вичерпання корисного ресурсу А, необхідного для майбутнього розвитку системи, розглядається як накопичення специфічного виду відходів – дефіциту ресурсу А. Накопичення відходів пригнічує життєдіяльність системи, зменшує її здатність до розвитку (властивість токсичності відходів). Тому для стабільного розвитку відходи повинні бути перетворені у такі форми, які або можуть бути включені у життєві цикли системи, або щонайменше,

бути нейтральними, тобто не шкодити даній системі. Така переробка може здійснюватися в межах самої системи: наприклад, очищення стоків виробничих процесів, яка здійснюється у промисловому виробництві при використанні води по замкнутому циклу. Звісно, що додаткова операція до основного технологічного циклу збільшує витрати на виробництво основного продукту. Через це переробка відходів екологічно ефективними компаніями зменшує їх конкурентоспроможність порівняно з виробниками аналогічної продукції, які просто викидають свої відходи у навколишнє середовище.

У біологічних системах переробку відходів одних біологічних видів здійснюють інші види. Наприклад, вуглекислий газ, побічний продукт життєдіяльності тварин, використовується рослинами для фотосинтезу та нарощування своєї біологічної маси, що потім стане харчовим ресурсом для тварин. За мільйони років природної еволюції у живій природі виникла спільнота величезної кількості взаємодіючих між собою біологічних видів, які забезпечують динамічну рівновагу всіх форм життя на Землі.

Економічне середовище існування людини функціонує не так довго, як біологічне (близько десяти тисяч років), тому у взаємодії економічного та природного середовищ існує значна кількість протиріч. Вплив антропогенних факторів на природу досяг значних, іноді і критичних, масштабів, тому людство не може чекати настання еволюційної гармонії відносин між природним та економічним середовищами існування. Це означає, що людина повинна цілеспрямовано шукати оптимальні форми такого впливу на основі наукового знання законів розвитку біологічних та економічних систем, на основі принципів довгострокової стабільності, що означає екологічно безпечний розвиток економіки. У зв'язку з цим людство має переглянути свій шлях технологічного та економічного розвитку, щоб вибрати такий напрямок, який би відповідав принципам стабільності.

За часів командно-адміністративної економіки пріоритетним була екстенсивна експлуатація багатьох природних ресурсів та цілковите неврахування екологічних наслідків. Подальші економічні реформи часів незалежності дали новий поштовх хижацькій експлуатації природи. Результатами такого господарювання стало те, що переважна частина населення нашої держави проживає на забруднених територіях. Це спричиняє ріст захворюваності в рази, зменшення народжуваності, зростання смертності. Старіння населення супроводжується різким зменшенням трудового потенціалу країни, зростанням проблем економічного, політичного і оборонного характеру.

Зрозуміло, що сама ринкова система за рахунок власних внутрішніх мікроекономічних механізмів не здатна розв'язати проблему захисту навколишнього середовища. Для її вирішення суспільство при використанні можливостей держави повинно розробити та впровадити економічні та правові механізми, які передбачатимуть введення наслідків екологічних порушень в систему економічних розрахунків (механізм екстерналій). Проте вирішення цієї проблеми пов'язане із значними труднощами, як теоретичного, так і практичного характеру.

Тому необхідно визначитися з тими суб'єктами, які можуть прийняти участь у формуванні економічної політики з метою оптимізації екологічних наслідків для забезпечення збалансованого стабільного розвитку. Перелік суб'єктів очолює наукова спільнота, завданнями якої є дослідження фундаментальних проблем взаємозв'язку суспільства, екології та економіки в динаміці, побудова змістовних економічних моделей екстерналій, напрацювання практичних рекомендацій по їх застосуванню.

Другим суб'єктом є ініціативні суспільні групи, основним завданням яких є доведення стурбованості населення станом оточуючого середовища до всіх суб'єктів ринкового середовища, пропаганда наукових концепцій. Ініціативні групи можуть сприяти створенню атмосфери неприйняття випадків порушення екологічних норм та компаній, які їх допустили, сприяти прийняттю екологічного законодавства. Однією із форм впливу на ділову репутацію як стратегічний ресурс може бути публікація рейтингових списків відображення відношення компаній до економіко-екологічних проблем. Підвищенню впливу ініціативних груп сприяє зміцнення громадянського суспільства та його необхідних інститутів – незалежних ЗМІ, незалежних судів, верховенства закону.

Третім суб'єктом є держава, яка формує екологічне законодавство, регулює вплив економіки та суспільства на оточуюче середовище шляхом запровадження технологічних та гігієнічних нормативів та контролюючи їх дотримання. Держава втілює у законах механізм економічного врахування екологічних екстерналій, який запропонований науковою спільнотою, створює та супроводжує інфраструктуру реалізації екологічного законодавства, наданням податкових пільг заохочує екологічно ефективні компанії. Завдяки судовій владі несуть відповідальність компанії, які завдають шкоду оточуючому середовищу. У США існує судовий прецедент, коли судові інстанції визнали банки відповідальними за діяльність підконтрольних їм компаній, які чинять шкоду довкіллю, та змусили відшкодовувати збитки.

Четвертим суб'єктом є підприємці – власники та менеджери компаній. Поділяючи ідеї стабільного економічного та соціального

розвитку, вони можуть сприяти встановленню нових стандартів конкуренції у своїх галузях, формуванню у бізнес-середовищі ділової етики, орієнтованої на екологічно безпечне виробництво і впроваджувати відповідну корпоративну культуру.

П'ятим суб'єктом є фінансова спільнота, яка включає інвесторів та банки. Вони визначають інвестиційну та кредитну політику і тому можуть впливати на напрямки та методи діяльності виробничих компаній. Для того, щоб цей суб'єкт став реально діючою силою, необхідні позитивні зміни в інвестиційному кліматі, збільшення термінів надання кредитів та перерозподіл фінансових засобів між галузями. Відсутність таких змін гальмує розвиток сучасних економічно ефективних та екологічно безпечних технологій.

Шостий суб'єкт – страхові компанії, оскільки вони відшкодовують збитки життю та здоров'ю клієнтів від виробничої діяльності у несприятливих умовах і тому зацікавлені у зменшенні таких ризиків. Проте недостатня розвинутість вітчизняної страхової системи стала перешкодою для розвитку ринкової економіки. У розвинутих країнах страхові компанії стурбовані станом оточуючого середовища, адже спостерігається різке зниження вартості екологічно шкідливих підприємств та зростання виплат через шкоду, яку вони наносять довкіллю.

Спільнота розвинутих країн вже зрозуміла, що екологічний шкода носить глобальний характер, від неї не можливо захиститися простим переміщенням екологічно шкідливих виробництв в інші країни. Більше того, ярмо екологічних проблем передається наступним поколінням. Тому протидія між прихильниками економічного розвитку та захисниками оточуючого середовища поступово послаблюється.

Усе вищезазначене викликало позитивні тенденції у відношенні підприємців до проблем оточуючого середовища, проте їх становище є достатньо складним. З одного боку, діапазон економічного маневрування у підприємців є достатньо вузьким: порушення екологічного законодавства та нанесення шкоди довкіллю карається штрафними санкціями, а надмірні заходи підривають конкурентоспроможність, знижують прибутковість бізнесу і, як наслідок, зацікавленість самих підприємців у подальшій діяльності. Законодавством передбачено настання відповідальності за вчинення незаконних дій у галузі охорони навколишнього середовища, природокористуванні. При цьому можуть застосовуватися різні види стягнень: попередження, штрафи, конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення правопорушення тощо. На практиці самим розповсюдженим видом відповідальності за екологічні правопорушення є штраф. Така сплата грошового стягнення відволікає

фінансові ресурси підприємства, впливаючи негативно на рівень його фінансової стабільності зокрема, та економічної стабільності взагалі.

З іншого боку, нерозвинутість механізмів захисту інтересів третіх осіб, тобто тих, хто не приймає участі у ринкових відносинах даного бізнесу, та відсутність врахування майбутніх потреб унеможлиблює обґрунтування оптимального обсягу фінансування захисних заходів.

Включення всіх екологічних затрат в бюджет виробника товарів або послуг можна описати за допомогою наступного прикладу. Виробництво електроенергії на газових теплоелектростанціях вважається одним з найбільш екологічно чистих, хоча і не найдешевшим. Тому висока вартість газу та необхідність підтримки вугільної галузі для вирішення соціальних проблем у вугледобувних регіонах є причинами поширення вугільних електростанцій. Водночас виробництво електроенергії на вугільних електростанціях вважається одним з найдешевших, хоча і пов'язаним із певними збитками для довкілля через викидання в атмосферу двоокису сірки. Проте ситуація істотно змінюється, якщо у вартість електроенергії включити вартість шкоди від кислотних дощів. Існує думка, що кожна тонна двоокису сірки спричиняє збитків на 3 тис долл. через шкоду здоров'ю місцевого населення. Тому для прийняття остаточного рішення необхідне детальне комплексне врахування всіх економічних та екологічних наслідків. Істотну допомогу у залученні компаній, потенційно здатних впливати на екологію, до вирішення проблем довкілля може надати екологічне страхування [3].

Висновки. Отже, загальна схема руху суспільства до стабільного розвитку повинна бути наступна: від ініціативних груп, занепокоєних станом оточуючого середовища та зацікавлених в науковому усвідомленні проблем стабільності, через включення держави до вирішення цих проблем у формі створення і розвитку законодавчої бази, до перебудови економічної активності підприємців, інвесторів, банків та страхових товариств у напрямку екологічної безпеки. Головну роль при цьому повинно відігравати інноваційне підприємництво, розвиваючи високі технології, що допоможуть нашій країні перейти до постіндустріальної стадії розвитку, основними в якій є наукоємні виробництва та ресурсозберігаючі технології.

1. Караваяева И. В. Социальная стабильность как фактор экономического роста и финансовые механизмы ее реализации / И.В.Караваяева // Финансы. – 2002. – № 8. – С. 61–65.
2. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія / Г.В.Козаченко, В.П.Пономарьов, О.М.Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
3. Крыкин М.А. Экологическое страхование как инструмент привлечения ресурсодобывающих компаний к решению проблем окружающей среды: материалы

конференции / М.А.Крыкин, А.М.Меркулова // Экономика-Природопользование-Экология. – М.: Слово и дело, 2002. – 324 с.

4. Сухін Є. І. Економічна стабільність суб'єкта господарювання як передумова забезпечення економічної безпеки території / Є.І.Сухін // Наукові вісті Національного технічного університету України. – 2005. – № 1. – С. 5–13.

Шубровська О. Сталій економічний розвиток: поняття і напрям досліджень / О.Шубровська // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 36–42.